

Journal of Social Research in Uzbekistan

**THE THEORETICAL ORIGIN OF FIRDAUSI'S PHILOSOPHICAL WORLD VIEWS.
(ANALYSIS OF PART 1)**

Madina A. Choriyeva

Lecturer

Bukhara State Medical Institute

Bukhara, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: philosophical world, theoretical and ideological origin, greatness.

Received: 08.10.22

Accepted: 10.10.22

Published: 12.10.22

Abstract: The article analyzes the theoretical and ideological origin of writing the poem "Shakhnoma". Firdousi's Shakhnoma memorably repeated the history of the Persian kings, strengthened the influence of the Persian language as a literary medium, and preserved knowledge of Iran's ancient glory, its political ethics and cultural identity.

**FIRDAVSIYNING FALSAFIY DUNYO QARASHLARINING NAZARIY KELIB
CHIQISHI. (1-CHI QISMNING ANALIZI)**

Madina A. Choriyeva

O'qituvchi

Buxoro davlat tibbiyot instituti

Buxoro, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: falsafiy dunyo, nazariy-mafkuraviy kelib chiqishi, ulug'vorlig'i

Annotatsiya: Maqolada "Shohnoma" she'rini yozishning nazariy-mafkuraviy kelib chiqishi tahlil qilingan. Firdavsiyning "Shohnoma" asari fors shohlari tarixini esda qolarli takrorladi, fors tilining adabiy vosita sifatida ta'sirini kuchaytirdi, Eronning qadimiy ulug'vorligi, siyosiy axloqi va madaniy o'ziga xosligi haqidagi bilimlarni saqlab qoldi.

**ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ ФИЛОСОФСКИХ МИРОВОЗЗРЕНИЙ
ФИРДОУСИ. (АНАЛИЗ ЧАСТИ 1)**

Мадина А. Чориева

преподаватель

Бухарский государственный медицинский институт

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: философский мир, теоретико-идеологическое происхождение, величие.

Аннотация: В статье анализируется теоретико-мировоззренческое происхождение написания поэмы «Шахнома». «Шахнома» Фирдоуси незабываемо повторила историю персидских царей, укрепила влияние персидского языка как литературного средства и сохранила знания о древней славе Ирана, его политической этике и культурной самобытности.

KIRISH

Jahon tarixi dahshatli voqealarga to'la ko'plab yorqin davrlarni ko'rdi. Bu davrlarda o'z davrining eng mashhur va ilg'or namoyandalari, haqli ravishda xalq vijdoni deb atalganlar o'z davrining keskin holatlarini o'tkir va kuchli boshdan kechirib, madaniyatda katta izdan ortda qolgan buyuk ijodkorlar yaratadilar.

Xalqning ijtimoiy-madaniy hayotini, ijtimoiy yuksalishni aks ettiruvchi bunday asarlar qatoriga quyidagilar kiradi: «Mahabxarata va Ramayana», «Iliada va Odisseya», Dantening «Ilohiy komediya»si va Shekspirning jahonga mashhur asarlari. Bu mashhur asarlar qatorida daho Firdavsiyning «Shohnoma»si ham bor.

ASOSIY QISM

«Firdausiy» taxallusi «samoviy» deb tarjima qilingan bo'lib, u o'sha davrda Somoniylar davlati tarkibida bo'lgan hozirgi Eronda yashab ijod qilgan. Turklar va forszabon xalqlarning hududiy birligi va madaniy merosi bizga fors tilidagi adabiyotning davlatimiz falsafasiga ta'sirini o'rganish huquqini beradi.

«Shohnoma» she'ri muqaddima va uch asosiy qismdan iborat. Muqaddimada mumtoz davrning boshqa qissalari kabi tasbihlar, aqlni madh etuvchi so'z, dunyoning yaratilishi haqida so'z, insonning yaratilishi haqida so'z, «Shohnoma»ning qanday yig'ilganligi haqida so'z, hikoya shoir Dakiki haqida, kitob qanday boshlanganligi haqida bir so'z.

«Shoxnoma»ning birinchi qismi dunyoning ikki asosiy kuchi – Axuramazda va doimo bir-biriga qarshi kurashib kelgan Axrimonning kurashi bilan boshlanadi.

Qirolning faqat bitta yashirin dushmani bor edi -

Bes Ahriman, uning kuchi yovuzlik va zulmatdir.

Yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi bu kurash inson va uning birinchi podshosi Kayumars paydo bo'lgunga qadar davom etadi. Axuramazda insoniyatni Axrimanga qarshi kurashda (Yozdon yordami bilan) yaratdi. Shundan so'ng odamlar Ahriman qo'shini bo'lgan jinlarga qarshi kurashni davom ettiradilar. Hatto Cayumarsning shoh sifatidagi dastlabki janglari jinlarga qarshi edi. Kayumars-Siomakning o'g'li Qora iblis bilan jangda halok bo'ladi. Cayumars o'g'li uchun qasos olib, Qora

Iblisni qo‘lga oladi va o‘ldiradi. Kayumarsning 30 yillik hukmronligidan keyin Hushang 40 yil hukmronlik qiladi.

Hushang, haq va donishmand hukmdor,

Kiying, nur soching, boboning tojini.

U koinotdagi bo‘shliqni to‘xtatdi,

U yaxshilik va adolatni sepdi.

Hushang hukmronligi davrida insoniyat madaniyatining ilk poydevori yaratildi. Odamlar toshdan temir qazib olish, dalalarni sug‘orish, urug‘ ekish, dehqonchilik qilish, toshdan o‘t yoqish, yovvoyi hayvonlarni qo‘lga olish, hayvonlar terisidan kiyim tikish va hokazolarni o‘rganadilar.

Hushang hayvonlarni xonakilashtirish va ularni ko‘paytirishni tasvirlaydi. Ammo jinlar butunlay yo‘q qilinmagan. Ular insoniyat jamiyatiga havas bilan qaraganlar, uni yo‘q qilishga hamisha tayyor edilar. Shundan keyin Tamuxras shoh bo‘ldi. U barcha jinlarni bog‘ladi. Shuning uchun u “devband” taxallusiga ega. Tamuxras davrida Axriman mag‘lub bo‘ldi.

Axrimanni sehr bilan o‘rab oldi,

U xuddi chaqqon otga minib yurdi.

Ba'zan u jin Axrimanni egarlagan,

Unda butun dunyo erkin poygaga chiqdi.

Shunda sanoqsiz jinlar ko‘tarildi,

Ishning ustasini ko‘rish.

Faqat shoh inoyatdan yuz o‘girdi,

Yirtqich jinlar rati yasadilar.

O‘limidan so‘ng Jamshed podshoh bo‘ladi. Uning 700 yillik hukmronligi davrida butun dunyoda tinchlik hukm surdi.

Otaning amrlari bilan unga ergashing,

Jamshed saltanatga bel bog‘ladi.

U keldi - va taxtni, kuchni oldi,

U qirollik nizomiga ko‘ra toj kiydi.

U erkin dunyoni baxtli qilishga qaror qildi,

Dunyo va podshoh bir-biridan rozi bo‘ldilar.

U o‘z mamlakatini besh yillik rejalar asosida rivojlantirdi. Odamlar kasal bo‘lmadi, o‘lmadi, hayot baxtli va tinch edi. Axrimon ta’sirida Jamshed o‘z davrining muvaffaqiyatlaridan g‘ururlanib, o‘zini xudo ekanligini e’lon qilib, g‘ururlanadi. U bu yutuqlarning barchasi Axuramazda xudoning inoyati tufayli ekanini bilmas, buni o‘ziga bog‘lagan.

Qudratga, qirollik yorqinligiga to‘la,

Men, faqat men, koinotning hukmdoriman.

Mamlakatning ruhoniylari va buyuk rahnamolari Jamshiddan yuz o'girib, o'ziga munosib podshoh izlay boshlaydilar.

Xudo mag'rurlardan g'azablansa,

O'lim keladi va hammasi tugadi!

Ular Mardos ismli arab cho'ponning o'g'li Zahhokni podshoh qilib tanladilar.

Zahhok o'zining katta qo'shini bilan mamlakatni bosib oldi. Jamshid bir muddat Xitoy dengizida yashirilib yurdi, lekin Zahhok uni topib, arra bilan o'rtasini kesib tashladi. Zahhokning g'alabasi Ahrimanning Erondagi g'alabasi edi. U bu g'alabadan ko'ngli to'lmadi, odamlar ustidan o'z zulmini yanada kuchaytirish uchun boshqa chora-tadbirlarni qidirdi. Axriman Zahhokning oshxonasida oshpaz bo'lib, unga mazali taomlar tayyorlardi. Axrimonga qilgan bu xizmati uchun Zahhok evaziga Zahhokning yelkasidan ikki bo'sa talab qiladi: u o'pgan joydan ikkita ilon paydo bo'lib, o'sha paytda Zahhokning boshiga hujum qiladi. Shu bilan "Shahnoma"ning birinchi qismi yakunlanadi.

XULOSA

Firdavsiy Eron shohlari tarixini birinchi bo'lib yozgan va yangi fors tilida she'r yozgan birinchi shaxs ham emas edi. Undan bir-ikki avlod avval Moverannahrdagi Somoniylar saltanatining buyuk saroy shoiri Rudakiy (vafoti 940) allaqachon fors she'riyatini arab tilining nufuzli darajasiga ko'targan edi. O'rta fors (pahlaviy) tilida yozilgan nasr yoki nazmdagi Eron tarixi haqidagi dastlabki ma'lumotlar Eronda arablar istilosigacha hukmronlik qilgan Sosoniylar davriga (224-642) to'g'ri keladi. Sosoniylar podshohi Xosrov II Parviz (591-628) davrida tuzilib, 957 yilda Abuning iltimosi bilan tugallangan yilnomalar to'plamida foydalanilgan "Shohlar kitobi" (Xvaday-nomag')dan Firdavsiyning xabari bo'lsa kerak. Mansur Muhammad b. Abd ar-Razzoq, tug'ilib o'sgan Tus Firdusiyning hukmdori. "Shohnoma"ning ilk nasriy nusxalaridan biri X asrning birinchi yarmida Abu-l-Moayad al-Balxiy va Firdavsiyning bevosita salafi, mashhur shoir Abu Mansur Dakikiy (taxminan 935-976) tomonidan tuzilgan. U "Shohnoma"ning birinchi bayt nusxasini yangi fors tilida yozgan. Ammo aynan Firdavsiyning "Shohnoma"si fors shohlari tarixini unutilmas takrorladi, fors tilining adabiy vosita sifatida ta'sirini kuchaytirdi, Eronning qadimiy ulug'vorligi, siyosiy axloqi va madaniy o'ziga xosligi haqidagi bilimlarni saqlab qoldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Chorieva M. A. LIFE AND SPIRITUAL HERITAGE OF FIRDAUSI //Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2022. – T. 2. – №. 04. – C. 36-42.
2. Chorieva M. A. SOCIO-POLITICAL, CULTURAL AND SPIRITUAL LIFE OF CENTRAL ASIA AND IRAN IN THE X-XI CENTURIES //Journal of Social Research in Uzbekistan. – 2022. – T. 2. – №. 01. – C. 52-63.

3. Choriyeva M. A. THE LIFE OF THE AUTHOR OF THE GREAT POEM" SHAHNAMEH" //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 9-14.
4. Choriyeva M. A. HISTORY OF CREATION" SHAH-NAME" FIRDOUSI //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 45-48.
5. Aliyevna, Choriyeva Madina. "FIRDAUSIYNING "SHOHNOMA" ASARINING MIFOLOGIK ASOSLARI." (2022): 182-187.
6. Усманов З. Д., Косимов А. А. Цифровой образ «Шахнаме» («Книги царей») А. Фирдоуси //Доклады Академии наук Республики Таджикистан. – 2014. – Т. 57. – №. 6. – С. 471-476.
7. Атоев А. М. Культурное пространство мировоззренческих идей «Шахнаме» Абулқасима Фирдоуси //Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук. – 2015. – №. 4 (65). – С. 67-72.
8. Бакои Э. ШАХНАМЕ РАССКАЗАМИ ШАХНАМЕ (на тадж.) //Вестник Педагогического университета. – 2013. – №. 6-1. – С. 284-287.
9. Akhmedova Z. A. PHILOSOPHY IN THE WORK OF AKHMAD DONISH //Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2022. – Т. 2. – №. 04. – С. 29-35.
10. Akhmedova Z. A. Socio-Philosophical Views Of Ahmad Donish And His Role In The Formation Of National Ideology //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – Т. 6. – №. 8. – С. 2858-2865.
11. Azizovna A. Z. SPIRITUAL AND MORAL VALUES IN THE VIEWS AND ACTIVITIES OF AHMAD DONISH //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – Т. 2. – №. 06. – С. 174-178.
12. Ахмедова З. А. ДУХОВНЫЕ И НРАВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ ВО ВЗГЛЯДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЖАДИДОВ (НА ПРИМЕРЕ АХМАДА ДОНИША). – 2022.
13. Akhmedova Z. A. REFORMIST VIEWS OF AHMAD DONISH IN THE RENEWAL OF THE EDUCATION SYSTEM IN THE EMIRATE OF BUKHARA (XIX AND EARLY XX CENTURIES) //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 1-8.
14. Gadoeva L. E. QUALITY OF LIFESTYLE SOCIO-PHILOSOPHICAL CATEGORY //Oriental Journal of Social Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 62-66.
15. Gadoeva L. E. Ethnomedical Culture And Healthy Lifestyles: A Dialectical Relationship In Genesis //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – Т. 6. – №. 8. – С. 2875-2884.
16. Gadoeva L. E., Rakhmatullaeva K. STAGES OF FORMATION OF HEALTHY LIFESTYLE AND ETHNO-MEDICAL CULTURE IN UZBEKISTAN: ANALYSIS OF EXPERIENCES //Builders Of The Future. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 1-6.

17. Khamdamov B. K. PHILOSOPHICAL AND ETHICAL IDEAS OF JALALIDDIN RUMI //Oriental Journal of Social Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 67-72.
18. Chorjeva M. A., Kenjaeva X. P. THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE HISTORIOGRAPHY OF THE ZERAVSHAN VALLEY IN THE BEGINNING OF XX CENTURY //1000 kopii. – С. 23.
19. Чориева М. А. Историография жизни и политической деятельности последнего мангытского эмира Сейида Алимхана //Наука, техника и образование. – 2018. – №. 9 (50). – С. 50-52.
20. Choriyeva M. A. EPICS OF THE SHOHNOMA. DESCRIPTION AND ANALYSIS OF FIRDAVSI'S POEM "SHOHNOMA" //Oriental Journal of Philology. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 1-8.